

5. Дочинець М. Єдин: [прозові мініатюри]. Мукачево: Карпат. вежа, 2019.
6. Зборовська Н. Психологія і літературознавство: посібник. К., 2003. С. 97.
7. Ковалів Ю. Літературознавча енциклопедія. Т.2. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 624 с.
8. Тарасюк Г. Трепанация: *Літературознавчі праці, рецензії, відгуки, інтерв'ю*. Бровари: Вид-во ПП «МН ТРК «Відродження», 2006. 320.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-261-6-26>

BEGINNINGS OF METHODOLOGICAL INTERACTION LITERARY STUDIES AND PSYCHOANALYSIS

ВИТОКИ МЕТОДОЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА Й ПСИХОАНАЛІЗУ

Chernysh A. Ye.

*Candidate of Philological Sciences,
Senior Lecturer at the Department of
Journalism and Philology,
Sumy State University
Sumy, Ukraine*

Черниш А. Є.

*кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри
журналістики та філології,
Сумський державний університет
м. Суми, Україна*

В українському літературознавстві досить непросто вказати початкову дату розгортання студій із методологічної взаємодії літературознавства й психоаналізу, хоч здебільшого спираються на працю І. Франка «Із секретів поетичної творчості» (1898). У ній письменник наголошував на необхідності критичній літературній думці послуговуватися працями психологів й психоаналітиків, зауважуючи, що «літературна критика мусить бути, по нашій думці, поперед усього естетична, значить, входить в обсяг психології і мусить послуговуватися тими методами наукового досліджу, якими послугується сучасна психологія» [4, с. 53], чим підкреслено нерозривний і зворотний зв'язок літератури з психологією і психоаналізом. Як бачимо, І. Франко зауважує про спільний теоретико-методологічний інструментарій і категоріальний апарат, однаково прийнятний для психологічної практики й аналізу психоаналітичного аспекту художньо-літературного твору.

Надалі психоаналітичну методу до аналізу художньо-літературних творів почали застосовувати С. Балей («З психології творчості Шевченка», 1916), який, на глибоке переконання С. Павличко, «стає першим українським критиком, який пробує прикласти ідеї Фрейда до української літератури» [3, с. 248]; А. Халецький («Психоаналіз особистості і творчості Шевченка», 1926); В. Підмогильний («Іван Левицький-Нечуй (Спроба психоаналізу творчості), 1927»); Я. Ярема («Дитячі переживання і творчість Т. Шевченка зі становища психоаналізу», 1932) та ін. Автори студій здебільшого послуговувалися фрейдівськими вказівками до осмислення літературного твору з акцентуацією на психічних відхиленнях автора, викривлених поведінкових патернах, невротизації, суїцидальних і мазохістських проявах, що, зрештою, надавало творам деякої примітивності психоаналітичного дешифрування, однобокості, неповноти доказовості, призводячи до формування «дискурсу приниження великих особистостей» [2, с. 347].

Зазначені праці та низка інших українських наукових студій засвідчили інтерес до найпотаємніших глибин людської психіки, окремих аспектів із психології творчого процесу, табуованих тем, що розвінчували міфи про великих письменників, – ранні дитячі комплекси, нереалізовані бажання, сублімовані образи, затаєні образи, еротичні потяги тощо. С. Балей на початку ХХ ст. слушно зауважував, що «приміненне загального способу психоаналітичного розсліду до аналізу артистичної творчості, а саме стремління йти якнайдалше в глибину душі творця від його творів і відтак знову шукати дороги, що веде звідтам до сих творів – може кинути в дечім нове світло на творця і творчість» [1, с. 141]. Цим учений фактично мимовільно підійшов до необхідності аналізу неусвідомленого автора, обігравши його метафорою «глибина душі творця». За нею проступає ціла низка чинників у вигляді потягів, бажань, особливих емоційних і психічних станів, що беруть участь у творчому процесі й продуктивно реалізуються у системі образів і поетологічних особливостях художніх творів як результату творчої діяльності митця.

Поява літературознавчих студій із залученням теорії й методології психоаналізу в радянській Україні, незважаючи на спробу схрестити фрейдизм із марксизмом у 1920-х роках, викликала цькування й заборону панівною ідеологією подібних досліджень, призвівши до періоду «ста років без Фрейда», за С. Павличко [див. про це: 3]. Лише наприкінці ХХ ст. із розпадом Радянського Союзу «виникла серйозна спроба інтегрувати фрейдизм із літературознавчою наукою» [2, с. 336],

активізувавши появу нових літературознавчих досліджень в Україні та закордоном Л. Плюща, Г. Грабовича, М. Ласло-Куцюк, Н. Зборовської, С. Павличко, А. Печарського, В. Агеєвої, О. Забужко, М. Моклиці, О. Бідюк та ін. Визнаючи психоаналіз продуктивним і перспективним методом дослідження, літературознавство дедалі активніше почало напрацьовувати власну психоаналітичну методологію аналізу художнього твору й психоаналітичний інструментарій, що сприяє інтеграції теорії клінічного психоаналізу в суміжні гуманітарні дисципліни, зокрема філологічні.

Отже, спільність методології психоаналізу й літературознавства полягає у дослідженні психічної організації індивіда, його проблем, вад, аномалій і патологій здорового розвитку. Методологічна взаємодія літературознавства й психоаналізу, починаючись із кінця ХІХ ст., на сьогодні досить продуктивно заявлена низкою наукових студій, що фахово адаптують термінологічну базу й методику інтерпретації психоаналізу в літературознавстві.

Література:

1. Балей С. З психології творчості Шевченка. Історія психоаналіза в Україні. Харків : Основа, 1996. С. 132-186.
2. Зборовська Н. Психоаналіз і літературознавство. Київ : Академвидав, 2003. 392 с.
3. Павличко С. Теорія літератури. Київ : Основи, 2002. 679 с.
4. Франко І. Із секретів поетичної творчості. Зібрання творів: у 50 т. Т. 31. Київ : Наукова думка, 1976-1986. 596 с.